

BENE ZOLTÁN

Nagyváros-bolygók falu-boldjai

Cyerekkoromban, bár városban éltem, mindkét nagyszülői ház révén megtapasztalhattam az igazi falut: a nyári szüneteket mindig falun töltöttem egészen kicsi koromtól fogva. Jóllehet kétségtelen tény, hogy a hetvenes-nyolcvanas évek magyar faluja különös szociológiai jelenség volt, ám vitathatatlan az is, hogy élt és – mostani helyzetéhez képest kimondottan – virágzott. Magától értetődően nem olyan formában, ahogyan a két háború között vagy még korábban, viszont még mindig sokkal-sokkal közelebb állt az archaikus, hagyományos paraszti kultúra megnyilvánulásaként értelmezhető, klasszikus faluhoz, mint áll manapság.

Apai nagyszüleim falujában, a kiskunsági Jakabszálláson a téesz irodái mellett terült el a Csepel kerékpárgyár üzeme, amelyben ilyen-olyan biciklialkatrészeket gyártottak. A munkások oroszlánrésze azonban munka előtt, munka után konyhakerti növényeket, szőlőt, gyümölcsöt termelt a homokon, disznót tartott, baromfit nevelt, ahogyan paraszti ősei tették évszázadokon keresztül. Nyilván a kereset kiegészítését is szolgálta eme tevékenykedés, végtére is a megtermelt javak nagymértékben járultak hozzá a családok élelmezéséhez, ugyanakkor a gének kényszerét sem szabad kizárnunk az okok sorából.

Anyai nagymamám falujába, a Miskolctól északra fekvő, háromszáz lelkes Dubicsányba ipar ugyan nem települt, a környékben viszont bányák, vegyi üzemek, acélgyárak tömege működött, s a sovány, gyöngye minőségű föld helyett a legtöbben abból éltek. Persze a maga idejében itt is megalakították a téeszt holmi fura urak, özvegy nagymamám (bányász nagyapám évtizeddel a születésem előtt halt meg) abban dolgozott. Meg a háztájiban: a temető alatt, a vasútnál és a hegyen túl, a sajógalgóci hegyoldal szőleijében. Jani bátyámnak, a nagymamám testvérének a portája szomszédos volt a miénkkel, ő tehenet is tartott, és én minden reggel, ébredés után, még kótyagosan, félálomban topogtam a bögrémmel, hogy Ilonka néném frissen fejt tejjel töltse teli. Este meg ott csüngtem a kerítésen, lestem, ahogy jön haza a csorda, figyeltem, amint az okos állatok saját kapujuk elé érve kiválnak a többi közül, többnyire bögnek egyet búcsúzóul, illetve köszöntésképpen...

Jakabszálláson már régen bezárt a Csepel gyár üzeme. Téesz sincs, jóllehet gazdák azért még vannak, a gyümölcsösök, szőlők nagy részét művelik. A település mégis inkább az elmúlt évtizedben kialakított vállalkozói övezettel, a faluban igénybe vehető szolgáltatásokkal reklámozza önmagát, semmint a tradicionális falusi értékek felmutatásával. Kecskeméthez közeli fekvése miatt valószínűleg nem kerülheti el az elővárossá válást, az átalakulás már kezdetét vette. – Hasonló folyamatok zajlanak Dubicsányban is, ahol részben nyugdíjas öregek élnek, részben a közeli városokból a falusias környezetbe költözött, ám alapvetően urbánus életmódot folytató fiatalok. Csorda már régen nincsen, s az udvarok nagy részében sem látni egyéb állatot, mint kutyát, macskát...

Nemrégiben a vidéki nagyvárosból az egyik közeli községbe tartó helyközi buszon zötykölődve hallgattam két asszonyság beszélgetését. Az állattartásról folyt a diskurzus. Egy olyan faluban laknak mindketten, amely az Árpád-kortól a XX. század közepéig

a mezőgazdaságból élt. A XX. század közepétől aztán, miként a legtöbb helyen, úgy itt is évről évre szorult háttérbe a földművelés és az állattartás. Olyannyira, hogy mára szinte eltűnt: néhány családnál több nem foglalkozik sem egyikkel, sem másikkal. Az asszonyok azon lamentáltak, milyen szörnyű szomszédokkal verte meg őket az Isten, egy *intoleráns tabóval*, aki nem átall kakast tartani a portáján. A kakas pedig – fájdalom! – kukorékol rendre minden pitymallatkor, nem hagyja a derék szomszédokat békésen húzni a lóbőrt. Hát, van baj elég, gondoltam, főleg, mikor áttértek a disznótartás kellemetlenségeire, amely, mint közismert, mindenekelőtt a bántó szagban manifesztálódik. Németországban törvény írja elő, hogy lakóövezetben nem tarthat a polgár egyebet, mint házi kedvenceket, azt is korlátolt számban, kapcsolódott be a társalgásba egy bölcs férfiú, a haszonállatokat a jó svábok a farmokra száműzték. Az asszonyok buzgón bólogattak, erre volna szükség itt is! Így lenne igazságos!

No, ez az, mosolyogtam magamban, helyben vagyunk! Az igazságosság módfelett kedvelt, központi fogalma szép új, nyugati világunknak. Az igazságról egyre kevesebbet beszélünk, annál többet hallhatjuk ezt a kifejezést. „Az okos állat [ti. az ember] – írja Gyenge Zoltán – amikor némileg belátta, hogy fogalma sincs az igazságról, vagy legalábbis problémái adódnak abból, ha vasárnaponként, egy gyorsan befalt ebéd után, az ételtől és önmagától eltelve erről kezd eszmélni, kitalálta hát hozzá az *igazságosság* fogalmát, hozzárendelt néhány jogászt, akik egy bekötött szemű nőci előtt tetszelegnek a jogosság, a jogszerűség vagy ha úgy tetszik: az igazságosság dicsfényében, és elhiteitlik az emberekkel, nincs annál fontosabb...”¹ – Persze eme igazságosságnak ambivalens a viszonya az igazsághoz, amelyből vétetett.

„A *justice*, igazságosság kétféle értelemben használatos: mint a joghoz (latinul *jus*) való igazodás, és mint egyenlőség vagy arányosság”² – vallja André Comte-Sponville, majd Arisztotelész *Nikomakhoszi etikájára* utalva hozzáteszi: „Az igazságosság teljes egészében a poliszbeli *legalitás*, a törvényesség és az emberek közti *egalitás*, az egyenlőség [...] kettős tiszteletében van.”³ Magyarán az igazságosság egyik alappillére a jogrend, a másik a társadalmi arányosság. Mindkettő valahol az igazságban gyökerezik. Arisztotelész is, Comte-Sponville is a méltányosságban látja a megoldást, amely – a törvény túlságosan gépies, lélektelen betűje és az eleve adott társadalmi-emberi egyenlőtlenségek ellenére – képes érvényre juttatni az igazságosságot. És valóban: hajlunk arra, hogy azt érezzük igazságosnak, ami méltányos. Igazságosságérzetünk tehát tulajdonképpen egy méltányosságjelző készülék? Ha a válasz igen, azt önmagában semmi esetre sem tekinthetjük rossznak. Felmerül azonban egy másik kérdés: vajon az individualizmus erős egoizmusa nem torzítja-e el ezt a készüléket? Nos, eltorzítja. Naná! Ezért aztán elsősorban azt a méltánytalanságot tudjuk megítélni, ami velünk esett meg, netán azt, ami tőlünk nagyon távoli, következésképp csupán elvi jelentőségű. Amikor úgy ér valakit méltánytalanság, hogy az nekünk kedvező, a készülékünk néma marad, nem jelez. Talán nem a rossz példa erre, ám könnyen érthető és jellemző, amikor a városi ember bosszankodik az esőn, mert tönkreteszi a szabadnapjára tervezett strandolást, miközben eső nélkül odalenne az az évi termés. Az eső nem lehetetleníti el a pihenési vágyó polgár létét, még a pihenését sem akadályozza meg, csak a módján változtat, mégis méltánytalannak érzi: már annyi sem jár neki, hogy a várva várt hétvégén békésen, nyugodtan sütethesse a hasát a nappal?! – A főntebb említett, buszon társalgó hölgyek esetére alkalmazva a méltányosságmérőt: méltánytalannak érzik, hogy a szomszéd kakasa fölzargatja őket kora reggel, s az meg sem fordul a fejükben, hogy egy falunak a kakas természetes ve-

lejárója, éppen ezért létezése méltányos. Aki egy faluban baromfit kíván tartani, az bátran megteheti, ehhez nem kell kikérnie senki engedélyét, véleményét, mert ez egy falusi környezetben nemcsak alapvető jog, hanem megszokott jelenség is. Vagy legalábbis évezredek óta keresztül az volt. Amennyiben ez egyeseket zavar, az egyértelműen arra utal: a szóban forgó kistelepülésen élők életmódja már erősen urbánus életmód.

Mi okozhatta vajon ezt a változást? Mitől alakult át a falvak jelentős részének életvitele? A legtöbben valószínűleg a fejlődés, haladás szavakban találnák meg a magyarázatot. Technikai értelemben részben igazuk is volna. De ne feledkezzünk meg egy másik kézenfekvő okról, s ez a kényelem szeretete, a gondtalanság utáni vágy. A középkorban járta a mondás, miszerint a városi levegő szabaddá tesz, vagyis a városi polgárjogot elnyerve az egyén megszabadul a jobbágyi függésből. Napjainkban hasonló a helyzet, csak más fogalmakat kell behelyettesítenünk a szólasba!

A város jelenti a fogyasztói társadalom életmódjának csúcsát, a kényelem maximumát. Egy időben ez azt eredményezte, hogy a falusiak özönöltek a városokba. Ma már nem ilyen egyértelmű a migráció iránya, ugyanis a városiak is nagy számban költöznek ki a falvakba. A látszólagos ellentmondás megfejtésének kulcsa a falvak városiasodása. Ma már a falvak egy igen jelentős részében, elsősorban a nagyvárosokhoz közeliekben, ugyanúgy lehet élni, mint benn, a városban: az infrastruktúra adott, a lakosok életvitele már korántsem hagyományos falusi, annál inkább modern urbánus; a gondolkodás, közízlés, közbeszéd szintén a várost idézi. Sokan ezt fejlődésnek tekintik, holott nagy kérdés, valóban erről van-e szó. Mert ugyan az *igazságosság* jegyében minden polgárnak jár, hogy a fogyasztói társadalmat a lehető legteljesebben megélje (plázákkal, szórakozóhelyekkel, nagy sebességű internettel, egyebekkel), a másik oldalon viszont a közösségnek is joga volna a valódi önrendelkezésre és önvédelemre. Márpedig egy globális gazdaságban, ahol az önellátó rendszereket módszeresen számolják föl, ez a jog egyértelműen csorbul. Csakhogy a fogyasztói társadalom egy percig sem gondol a közösséggel, a fogyasztói társadalom uniformizált individuumok tömegéből áll, igazságossága is az ő igazságosságuk, az egyes ember igazságossága – akkor is, ha tiszteletre méltó és felemelő, és abban az esetben is, ha mégoly kisszerű és szánalmas...

A fogyasztói társadalom, persze, nem csak a közösséggel nem gondol. Már csak azért sem, mert eme civilizáció felgyorsult mindennapjainak öntudatlan, a napi problémákon túl (és azok mögé) egyetlen pillanatig sem látó materializmusa, primitív, szükségleti utilitarizmusa nem tűri meg az intellektuális gondolkodást. A fogyasztói társadalomban élő emberek túlnyomó többsége úgy éli le az életét, hogy míg lélegzett, érzett, járt-kelt a világban, látott ezt-azt, aközben egy percig sem gondolkodott. És a gondolkodás szóban esetünkben különösen fontos a szó töve, vagyis a *gond*. Hiszen pontosan ez az, amit a modern Nyugat modern polgára a leginkább kerülni igyekszik az életben! Nem *filózik* hiábavalóságokon, a színháztól kabarét vár, a zenétől bódulatot, a tévétől műizgalmat, kábítószert, sekélyes pletykát. Kerüld a kényelmetlenséget, annak mindahány formáját! – így is megfogalmazhatnánk korunk egyik legfőbb parancsát. A fő cél a kényelem, s ha ennek elérése afféle együgyű magatartást igényel, ám legyen! Heideggerrel szólva: „A jelenvaló lét menekül önmaga mint a tulajdonképpeni-önmaga lenni-tudása elől, menekül a metafizikai és egzisztenciális kérdésfeltevések elől.”⁴ A kérdésfeltevés ugyanis gondolkodást (értsd: kényelmetlenséget, erőlködést) feltételez. Nem véletlen, hogy napjainkban tájainkon valódi kérdések ritkán hangzanak el. Ehelyett a legtöbben kétely és

kritika nélkül fogadják el a készen kapott konzervfeleleteket, valóságnak vélik az elfedéseket, álproblémákon, kirakatbonyodalmon rágódnak, sodródnak a felszínen, akár a folyóba tört faág.

A hajdani faluközösségben élő emberek nem menekülhettek a valóság elől: gondjuk volt a valóságra. Egészen más módon, ahogyan nekünk, mai városi polgároknak. A város ellátórendszerei bonyolultnak tűnnek, ráadásul senki nem is akarja megmagyarázni a működésüket, ahogy nincs is kinek, mivel senkit sem érdekel. A mai városlakót nem izgatja, hogyan kerül a boltba az élelmiszer, a benzin a benzinkútra, a ruha a plázába. Valahogyan ott terem, ez a lényeg. Elvégre a pénz is valami virtuális huncutság folytán keletkezik az ember számláján, talán az utalások szimbolikus misztériuma által. A bankok páncéltermeiben (ha még vannak egyáltalán) már nem állnak hegyben a bankókötegek, a tőzsdék működési mechanizmusait talán a brókerek sem értik, csak használják. A modern városi ember nem érti a rendszert, amelyben él, mégis jól elboldogul benne. A tradicionális falvakban szigorú kauzalitás uralkodott. Nem vitatom, persze, hogy a városokban sincs ez másképpen, pusztán annyit állítok, hogy a jelenkori városlakó nem látja át a közvetlen életterében munkáló okokat és okozatokat, egyszersmind nem is érdekli, hogy vannak-e ilyenek, avagy nincsenek; a hagyományos faluban élő ember azonban értette azt a mikrokörnyezetet, ami körülvette.

1989-ben, tizenhat évesen jártam Nyugat-Berlinben. Egyáltalán: akkor láttam először Nyugat-Európát. Olyan országot, amelyik nem a szovjet érdekszférába tartozott. És, be kell vallanom, Nyugat-Berlin nekem tejjel-mézzel folyó Kánaánnak tűnt. A kirakatok mindent kínáltak, amit csak el tudtam képzelni, s millió olyasmit, amit nem; az élelmiszerboltokat nem lengte be az a savanyú tejszag, amely a város keleti részén valamenynyire közértben facsarta a vásárló orrát (és mellesleg otthon sem számított kuriózumnak), hanem hosszú, csillogó-villogó pultjaik ínycsiklandó, csábítóan csomagolt és tálalt finomságokkal ingereltek. Az utcák tiszták voltak, az autók fényesek, újszerűek, s a járókelők – számomra olybá tetszett – úgy öltöztek, akár az amerikai filmsztárok. Mégis, a nagy ámuldozások közepette csakhamar felütötte bennem a fejtét, nem hagyott nyugodni és ott motoszkált a koponyámban a kérdés: miként lehet ez? Egy elzárt várost hogy a csudába látnak el ennyi mindennel? Hol fekszenek azok a szántóföldek, ahol a nyugat-berliniek gabonája lengedezik a szélben? Kik aratnak nekik? Hol és kik nevelik azokat a csirkéket, amiket Nyugat-Berlin lakói csinosan lefóliázva, megkopasztva, kizsigerezve vásárolnak? Megtudtam hamar, hogy repülőgépekkel látták el a várost, s ma már tudom azt is, nincs ebben semmi különös: mindegyik város ugyanúgy jut a javaihoz, mint Nyugat-Berlin jutott, legfeljebb nem kell repülőre rakni a liszteszsákot, elég kamionra. A szomorú inkább az, hogy ilyen kérdések már föl sem merülnek bennünk. Magától értetődőnek vesszük, hogy lengyel krumplit eszünk tajvani rizzsel, francia tojásgyümölcsöt olasz csillagtökkel, spanyol paradicsomot chilei cseresznyével. Ezzel szemben, akár csak száz évvel ezelőtt is, a városi polgár tisztában volt azzal, melyik faluból érkezett a paraszt, akitől a gyümölcsöt vásárolta, honnan az, akitől a tojást és így tovább. Ma fogalmunk sincs, kiknek a verejtéke hullott az esténként elnyammogott almánkért, narancsunkért... Ez a globalizáció. És ez a fogyasztói társadalom.

A hajdani faluközösségben élő emberek nem menekülhettek egymás elől sem. Gondjuk volt, gondjuk kellett legyen egymásra, hiszen összetartoztak. Ezzel szemben a városokban könnyen leélheti az ember az életét úgy, hogy halálos ágyán ébred rá: jóformán

senkivel sem tartott kapcsolatot. Sem közelit, sem távolit. Mert amiket kapcsolatoknak hitt, nem jelentettek többet, mint hogy néhány másik egyénnel egy időben keveredett ugyanarra a helyre, s hosszabb-rövidebb ideig osztoztak ezen a helyen és időn...

Igen ám, csakhogy mára ugyanez a helyzet a falvak jelentős hányadában is! A falusi és városi élet határvonalai összerosódnak...

A helyzet az, hogy a falvak, különösen ha valamely nagyváros árnyékában helyezkednek el, az utóbbi évtizedekben sehogyan sem tudták, tudják elkerülni a villámgyors urbanizációt. Úgy infrastrukturálisan,⁵ mint lelkieken, az életmód terén és a világlátás vonatkozásában. Ezt a folyamatot erősítette és erősíti az 1990 óta tartó súlyos agrárválság. A szocializmusban a működő téészek úgy-ahogy fenntartottak egy mezőgazdasági kultúrát, amely ugyan nem prosperált jól, de legalább keretet adott a paraszti gazdálkodásnak. A téészek felbomlása után azonban sem a jósolt egyéni gazdaságok nem alakultak ki, sem a javasolt önszervező szövetkezetek nem születtek meg. Pontosabban akad példa erre is, arra is, ám ezek nem lehetnek jellemzők, hiszen statisztikai tény, hogy egyre kevesebben élnek a mezőgazdaságból.⁶ Mindemellert az elmúlt két évtizedben az agrárium sorvadásával egyenes arányban a falvak rohamosan urbanizálódnak. A nagyvárosok vonzáskörzetében levő települések pedig szédítő ütemben válnak a városbolygók holdjává. Tagadhatatlan, hogy a Hold gravitációja befolyásolja a Földet, ám a Föld ennél összehasonlíthatatlanul erősebb hatást gyakorol a Holdra: fogva tartja, magához láncolja az időnk végezetéig. Hasonló a helyzet a városok faluszelletjeivel is: biztosan kihatnak a városra, de ez az effektus elenyésző a város rájuk gyakorolt hatásával szemben. A poliszbolygók előbb-utóbb visszavonhatatlanul olyan közel vonzzák majd magukhoz faluholdjaikat, hogy végül egyesülnek. Nem feltétlenül olyan módon, ahogyan az régen történt, amikor a városok mindenekelőtt földrajzi értelemben terjeszkedtek, s óriás amóbák gyanánt kebelezték be a környék falvait. A jövőben korántsem biztos, hogy fizikailag is magukba olvasztják majd a környezetükben levő helységeket, ám az infrastruktúra fejlődésével, a távolságok eljelentéktelenedésével még könnyebben és sebesebben formálják saját képükre azokat. Nemsokára a nagyvárosokhoz közeli falvak pusztá telepekké alakulnak, ahol alapvetően a nagyvárosokból érkezett telepések élnek az életüket pontosan olyan módon, olyan ritmusban, olyan keretek között, mintha benn a városban tennék, és gyorsan asszimilálják az „öslakosságot” is. A telepések egy része továbbra is a városba jár majd munkát végezni, másik hányada a telepen szolgáltat, vagy a virtuális szektorból él, ám munkájuk hasznát így is, úgy is a város fölözi le. Másrészt a falvak jelentős része, kivált a szóban forgó, nagyvárosokhoz közel fekvő falvak már ma sem valódi, sokkal inkább esetleges közösségek. Ezeken a településeken a hagyományos faluközösség a maga szabályrendszerével, túlélési technikáival, tradícióival fölbomlott, a közösség atomjaira hullott, mert a közösség tagjai ma már nincsenek egymásra utalva, a megélhetését mindenki egyénként, individuumként keresi és találja meg. Léteznek ugyan a közösségi hagyományokat megőrizni igyekvő törekvések, ám ezekben nem lappang több élet, mint (mondjuk) a skanzenekben. Persze, még ez is sokkal jobb a semminél: annál, hogy elveszenek, üdvösebb, ha funkciójukat veszelve, illusztrációként maradnak fönn a népszokások. Azonban az ilyen módon megőrzött hagyomány nem lehet egyéb, mint szemléltető eszköze egy letűnt életnek, demonstrálása annak, ami elmúlt. A demonstrációvá váló hagyomány nyilvánvalóan nem érheti el azt, ami az élő tradíciónak egykor alapfunkciója volt, s ez a közösség összetartása és eligazítása a világ dolgaiban. A falvak ma már

nem a közösség igazságban és erkölcsben gyökerező szabályai, hanem a fogyasztói társadalomnak az igazságosság és a viselkedési normák talaján álló jogrendje szerint élnek. Korunkban a látszatközösségek mindennapjaikban nem használják a tradícióknak még játékos, látványos megnyilatkozási formáit sem, legfeljebb szabadidős tevékenységként, kvázi hobbi gyanánt foglalkoznak velük (ha egyáltalán foglalkoznak valahogyan).

Olvashatjuk, hogy Budapest a világ egyik leggyorsabban fogyatkozó metropolisza.⁷ Ez a tény statisztikailag bizonyos, ám messze menő következtések levonására nem alkalmas. Végtére is az, hogy aki csak teheti, kiköltözik Budapestről a nagyváros peremvidékére (és ennek a peremvidéknek Kecskemét vagy Székesfehérvár éppúgy része, mint Érd vagy Dunakeszi), nem jelenti Budapest hanyatlását, legfeljebb szerkezeti-szervezeti átrendeződését. És ha ezek a folyamatok nem változnak, az a nem túl távoli jövőben odáig vezethet, hogy egész Magyarország Budapest-bolygó holdjaiból épül majd föl. A következő lépés pedig az lehet, hogy a földrészek, majd akár az egész planéta változik egyetlen hatalmas várossá, gigászi megapolisszá. – Voltaképpen ettől már ma sem járunk messzire, ha a mindennapi élet kultúráját vizsgáljuk: a városi polgár ugyanazokat a termékeket fogyasztja, mint falun élő embertársa, információit mindenekelőtt az uniformizált nyomtatott és a megdöbbenően egysíkú elektronikus média által szerzi mindkettő, s ez ugyanazokat az igényeket támasztja bennük, következképp ugyanazokból az aktuális trendekből, divatokból választanak követendőt itt is, ott is. Ma már az öltözködés alapján szinte egyáltalán nem, a viselkedés apropóján is mind kevésbé különböztethetjük meg egymástól a városi és a falun élő embert...

„A 'világváros' kőkolosszusa áll minden nagy kultúra életfolyamatának a végén”⁸ – írja Oswald Spengler. Egy globális világban ez a kijelentés igen messzire vezet, de esetünkben most legyen elég arra felhívni a figyelmet, hogy egy ilyen kőkolosszusban nincs helye falvaknak. És ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy a falvak szükségképpen eltűnnek a Föld színéről, és a bolygónk minden talpalatnyi felületét egyetlen hatalmas város takarja majd be. Gondoljunk csak bele, hogy a tér szűkülésével, az információáramlás idejének gyakorlatilag nullára redukálódásával adott helyzetekben már most is bajos megkülönböztetnünk perifériát és központot! Ilyen értelemben tehát kétségkívül megmarad(hat)nak a falvak mint olyan lakóövezetek, amelyekre a viszonylagosan alacsony lélekszám, ugyanakkor a tágas lakókörnyezet jellemző, ám ezek a lakóövezetek már aligha tekinthetők majd originális falunak, hiszen valójában éppen a lényegüket veszítik el: azt, hogy lakói igazi közösséget alkotnak, valamint az élő, kétirányú kapcsolatot a természettel. Az utóbbi esetben pedig a hangsúly a kétirányúságon van: a mezőgazdaságból élő ember valamilyen mértékben mindig kiszolgáltató a természetnek, egyszeresmind a földdel és az állatokkal foglalkozóknak elemi érdekük az előrelátás, a gondos és a természet érdekeit a lehető legmesszebbmenőkig figyelembe vevő tervezés. Nos, ez a fajta szimbiotikus együttélés a környezettel megszűnni látszik nemcsak a városokban, de a falvakban is, hiszen a falvak lakosságának nagy része már ma sem foglalkozik mezőgazdasági áru-termeléssel, ergo nem a föld műveléséből, állatok tartásából él. Legfeljebb unalmát elűzendő vagy esztétikai megfontolásból kertészkedik, maximum némi nem számottevő „saját termés” reményében; állatot is csupán kedvtelésből tart. Ha a jelen folyamatai nem változnak, a jövőben ez a tendencia csak erősödni fog. Egy ideig feltétlenül. Mindaddig, amíg a globális fogyasztói civilizáció fönnttartható. Egyesek azt állítják, az idők végezetéig élhetünk így. Mások úgy vélik, szükség van ugyan reformokra, alapjában véve azon-

ban működőképes a globalizmus rendszere. Megint mások azt vallják, közel a vég, már csak azért is, mert visszafordíthatatlanul megbomlott az ember és a természet egysége, az ember uralkodó fajként kizsákmányolja a bolygót, amelyen él, és a hangzatos szövegek túl nem törődik a többi élőlényel, akikkel osztoznia kellene a Földön...

Persze nemcsak azért nem törődünk a bioszférával, mert egoisták vagyunk, hanem azért sem, mert (úgy tűnik) nem ismerjük a bölcs előrelátást, vagy ha ismerjük is, nemigen élünk vele. Holott „az antikvitásban ezt egy olyan fontos képességként értelmezték, ami elengedhetetlen forrása az egyéni önrendelkezésnek és lényegi eleme a politikai irányításnak”.⁹ Ennek megfelelően a bölcs előrelátást a platóni hagyományt követve Cicero, Szent Ágoston és Szent Ambrus, majd Aquinói Szent Tamás is sarkalatos erénynek tekintette, s ebben – érzésem szerint – fontos szerepet játszott életük alapvető közege, a földműveskultúra, amely az ókorban éppúgy a gazdaság meghatározó ereje volt, mint a középkorban. Amint már említettem, a földműves számára kézzelfoghatóbb alakban jelent meg a környezet, a természeti erők tényezői, sokkal inkább magától értetődő volt, hogy számolnia kell ezekkel, mint a városi polgárnak. A földművelőnek az életben maradásához kellett a bölcs előrelátás. Sőt! Kénytelen volt hosszú távon *bölcsen előrelátni*, hosszabb távon, mint a kalmár vagy a tőkebefektető, akiket mindenekelőtt a minél gyorsabb haszon érdekel, annak gyümölcseit úgyszólván sokáig élvezhetik még. Ellenben a paraszt nem zsigerelheti ki a természetet, mert azzal saját létalapját teszi tönkre, a fölhalmozásnak pedig a paraszti kultúrában biológiai határai voltak, s vannak ma is. Korunknak, a globális fogyasztói társadalom korának egyik gyöngesége pontosan a bölcs előrelátás képességének a hiánya.

Wayne Ellwood szerint a globalizáció nem egyebet jelent, mint „a világgazdaságnak azt az integrációját, ami az európai gyarmatosító kor hajnalán, öt évszázaddal ezelőtt kezdődött”.¹⁰ Ezek szerint a globalizáció egyidős a középkor rendi társadalmának válságával, az új típusú, kapitalista polgárság hatalmi megerősödésével. Következésképpen aligha hihetünk abban, hogy a globalizáció révén fölmerült gondokat, problémákat a globalizációt működtető társadalmi-gazdasági struktúra, a fogyasztói társadalommá változott nyugati polgári demokrácia megoldhatja. Egészen egyszerűen saját belső törvényszerűségei, nem utolsósorban individualizmusa és individualista igazságosságérzete akadályozza ebben. Márpedig mindaddig, amíg a Föld gazdasága ilyen módon működik, a tradicionális falvaknak nincs esélyük. Magyarországon éppen annyira nincs, ahogyan a nyugati civilizáció más államaiban Ukrajnától Skóciáig, Ausztráliától Németorszáig, Svédországtól Dél-Afrikáig vagy az Egyesült Államoktól Új-Zélandig. A fogyasztói társadalom a nyugati civilizáció talán egyik utolsó megnyilvánulási formája. Spengler szerint „a civilizáció a visszavonhatatlan vég, amely benső szükségszerűségtől hajtva újból és újból beköszönt”,¹¹ ráadásul „az imperializmust a hanyatlás tipikus szimbólumaként kell fel fogni”.¹² Márpedig az egész világot behálózó és irányító fogyasztói társadalom, a maga végletekbe hajló szűklátókörűségével az imperializmusnak egy sajátos, ám könnyedén beazonosítható formája. Ugyanakkor kérdéses, hogy a nem nyugati gyökerű, de szintén a fogyasztói társadalom útjára lépett más civilizációk (pl. távol-keleti, arab) képesek lesznek-e megbirkózni a globális gazdaságirányítás okozta veszélyekkel. Most úgy tűnik, nem igazán.

A globális folyamatok haladnak a maguk útján. Talán már léteznek azok a tényezők, amelyek a megoldás lehetőségét hordozzák magukban. Hogy a jövő milyen lesz, szám-

talán faktoron múlik. Valóssággá válhat egy olyan jövő, amelyben a globalizált világ darabjaira hull és az emberek ismét kizárólag a kis földrajzi egységek önellátó rendszereiben tudnak boldogulni. Ez a forgatókönyv kedvezne leginkább a falvaknak, az egyénnel szemben a közösségnek. Ám egyéb jövőalternatívák éppen olyan eséllyel pályáznak a megvalósulásra, mint ez.

Ami a magyar falut illeti, nyilván nem vonhatja ki magát a globális hatások alól. Amennyiben a nyugati civilizáció összeomlik, vajmi kevés a remény arra, hogy nem temet bennünket is a romok alá mindenestül. Nagy kérdés azonban, hogy tényleg összeomlik-e a Nyugat, vagy még időben átalakul, újjászervezi önmagát, s ezáltal olyan mértékben meg tud változni, hogy bizonyosan nem könnyű kompromisszumokkal, jobb-rosszabb alkukkal és kényszerű megalkuvásokkal ugyan, de elkerüli a végzetet, esetleg még viszonylag hosszú ideig is képes lesz fennmaradni. Az bizonyos, hogy a fogyasztói társadalom válsága sokkal mélyebb, mint az a krízis, amely a Lehman Brothers 2008-as összeomlásával vált nyilvánvalóvá. És azt sem nehéz fölismerni, hogy akárhogyan alakuljon is a jövő, a magyar falu sorsa ott dől el, ahol a magyar mezőgazdaságé: ha sikerül megőrizni a termőföldünket, ha a magyar gazdálkodónak érdemes lesz gazdálkodni, mert el tudja adni a termékét, ha képesek leszünk elérni, hogy ismét saját magunk éléskamrájává váljunk, akkor a falvaknak is lehet /lesz esélyük. Nem vitatom, hogy lehetne még sorolni több további tényezőt, amelyek mellett nem mehetünk el szó nélkül, érzésem szerint a legfontosabbak ennek ellenére a fentiek maradnak. Vitathatatlan, hogy nem mindegy, miként erősödik meg a mezőgazdaság, ha sikerül megerősödni: nagyüzemi farmok vagy kisebb egyéni gazdaságok, esetleg ezen utóbbiakból szerveződő szövetkezetek által? – A falunak ezen utóbbi kettő valamelyikére volna szüksége, ez aligha lehet kétséges... ◀

JEGYZETEK

- 1 Gyenge Zoltán: Az igazságosság és ami utána jön. In *Lábjegyzetek Platónhoz 7. Az igazságosság*. Szeged, Pro Philosophia Szegediensei Alapítvány–Magyar Filozófiai Társaság, 2009, 127.
- 2 André Comte-Sponville: *Kis könyv nagy erényekről*. Bp., 2005, Osiris, 80.
- 3 André Comte-Sponville: *Kis könyv nagy erényekről*. Bp., 2005, Osiris, 80.
- 4 Martin Heidegger: *Lét és idő*. Bp., Gondolat, 1989, 217.
- 5 Az Európai Uniónak az ország fejlesztésére utalt milliárdjai is nagyrészt ezt, az infrastrukturális fejlődést szorgalmazzák.
- 6 Ennek okai számosak, leginkább a globális gazdaságirányításban keresendő, ebbe mélyebben nem tudok és nem is kívánok itt és most belemenni.
- 7 index.hu: http://index.hu/belfold/2012/10/24/a_budapesti_nepessegfogyas_a_masodik_a_vilagon/
- 8 Oswald Spengler: *A Nyugat alkonya*. Bp., Noran Libro, 2011, II. kötet, 119.
- 9 Tóth Orsolya: *Macrobios és a sarkalatos erények*. Doktori értekezés. 2011, Debreceni Egyetem, BTK, 59.
- 10 Wayne Ellwood: *A globalizáció*. Bp., 2003, HVG Kiadói Rt., 13.
- 11 Oswald Spengler: *A Nyugat alkonya*. Bp., 2011, Noran Libro, I. kötet, 57.
- 12 Oswald Spengler: *A Nyugat alkonya*. Bp., 2011, Noran Libro, I. kötet, 65.

BENE ZOLTÁN (1973) író, Szegeden él. Legutóbbi kötete: *Keserédes* (regénymorzsa, 2010).